

השיעור השבועי

גליון מס' 556

כתב וערך השיעור:

הרב דביר פריץ שליט"א

הרב המקדים: הרח"ג דוד סבא שליט"א
רב אורח: הרח"ג יוסף שלוש שליט"א

ר"ת	יציאה	כניסה	ירושלים
21:05	20:11	19:21	תל אביב
21:02	20:09	19:19	חיפה
21:05	20:12	19:22	באר שבע
21:02	20:10	19:20	

עקב | י"ח אב תשפ"ו

הנאה ממעשה שבת - ז

הנאה ממעשה שבת בדבר השנוי במחלוקת. ספק דרבנן לקולא אף שעובר על לאו ד"לא תסור". אמירה לגוי בדבר השנוי במחלוקת. ניקוי בגד בשבת. ניקוי הבית במטאטא או מגב עם מים בשבת. מטריה בשבת. חיתוך סלט דק דק בשבת. בישול תבשיל כמאב"ד. גוי העושה בביתו לצורך הישראל

הנאה משאר מלאכות

א. בשיעורים הקודמים דיברנו בדין מעשה שבת, שאם בישל בשבת או עשה כל מיני מלאכות, כגון שלקח את הבגד שלו ושם באמבטיה מלאה מים, וכיבס בשבת, וייבש את הבגד, אסור לו ליהנות מדבר שנעשה בשבת באיסור. ומה צריך לעשות? במוצאי שבת יקח את הבגד, ילכלך אותו על ידי שישים אותו בעפר וכדומה, ויחזור ויכבס, אבל לא יחזור סתם ויכבס,

1 מדברי הרב דוד סבא שליט"א: ברשות מרן הראשון לציון הרב יצחק יוסף שליט"א, שאוחז בדרכי אביו וממשיך בדרכו. בפרשת ואתחנן וכו'.

מדברי הרב יוסף שלוש שליט"א: אני צריך לשמור על הזמן של הרב שמלמד תורה לרבים. אומר כמה מילים על האמא ע"ה וכו'. זכות גדולה להיות במחיצתו של מרן מלכא שליט"א, יהי רצון שיובילנו עד ביאת משיח צדקנו.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לגאון רבי דוד סבא רבה של מונטריאל - קנדה, בן פורת יוסף, הייתי אצלו פעמיים, לפני כשמונה שנים, ולפני שנתיים, וראיתי שהוא מנהיג את קהילתו ביד רמה, והוציא ספר מהשיחות מוסר שלו, אלו שיחות ברמה כמו בעולם הישיבות, בעלי בתים בקנדה שומעים אותו, וכמו ששומעים שיחה מוסרית ממשגיח גדול בישיבות. והוא מנהיג את קהילתו ביד רמה, בכשרות ובכל הפרטים. אשריו ואשרי חלקו, יאריך ימים ושנים, בבריאות איתנה ונהורא מעליא, שיזכה עוד להגדיל תורה ולהאדירה, ולעשות עוד כהנה וכהנה.

כמו כן חזק וברוך לכבוד הגאון הרב יוסף שלוש, חבר מועצת הרבנות הראשית, תלמיד חכם, בנו של הגאון רבי דוד שלוש, שהיה רבה של נתניה, והיה ידיד נעורים של מרן האבא זצ"ל. עכשיו רבי יוסף קם מהשבעה על אמו, שהאריכה ימים ונפטרה בגיל 101 שנה, היא בתו של הגאון רבי מאיר ועקנין, רבה של טבריה, שהכתיר את מרן זצ"ל בתשרי תשכ"א בירושלים להיות הרב הראשי הבא, אף שהיה מכהן רב ראשי אחר, הכתיר אותו במעמד כל גדולי הרבנים. חכם עזרא עטיה לא רצה לבוא, ואמר, אני יבוא בהכתרה הרשמית... גם כשמרן נבחר לרב ראשי לת"א, רבי מאיר ועקנין הכתיר אותו, ומרן העריכו מאוד. ורבי יוסף הוא נכדו. וסבו מצד אביו הוא חכם יוסף שלוש. אביו חכם דוד שלוש היה בר פלוגתא בהלכה על מרן, ואני בתור נער צעיר זוכר את הויכוחים, שהיו מתוך אהבה גדולה, היו ידידים, אבל היה ריתחא דאורייתא. הוא טען, מה זאת אומרת קיבלנו הוראות מרן, אם אני מבין בסוגיא אחרת... והרב היה עונה לו ומביא גדולי עולם, כך כתב פלוני וכו', והחזיר את קבלת הוראות מרן. הוא הביא ראיה מהרשב"א (ח"א סי' רנ"ג) שכתב, שאם חכם ראוי להוראה יכול להביא ראיה להחמיר נגד מרא דאתרא ולחלוק עליו. והרב עונה

כי אין משמעות לכיבוס בגד נקי, ולכן ילכלך ושוב יכבס, ואז מותר ללבוש את הבגד. ומדובר שעשה במזיד, וה' הערה עליו רוח טהרה ממרום וחזר בתשובה. וכן אם היה מחלל שבת ותפר בגדים בשבת, וחזר בתשובה, זה נקרא מזיד², ואסור ליהנות ממלאכתו שעשה בשבת. וכן אם נפל מהחמין על הבגד שלו והתלכלך, ולקח ממוחטה לחה או בד רטוב ושפשף את הבגד וניקה אותו, גם כיבוס במקצת נחשב כיבוס, ולכן יחליף חולצה, ובמוצאי שבת ילכלך ויחזור ויכבס, שלא יתנה ממעשיו שעשה בשבת.³

לו, מה שייך להשוות ראשונים כמלאכים, אלינו קטני הקטנים, איך נוכל לחלוק על מרן הבית יוסף שכל האחרונים כתבו שקיבלנו הוראותיו, וכתב הריב"ש (סימן שצט) שיכולים ציבור לעשות תקנה עליהם ועל זרעם. דברי רבי דוד שלוש הובאו בספריו חמדה גנוזה, בני עמי ועוד. והבן רבי יוסף מזכה את הרבים והולך בדרך נכונה, נותן שיעורים בטבריה ובכל האזור. אשריו ואשרי חלקו. כעת הוא יצא מגזרת שבעה, שינוחם מן השמים, ויזכה עוד להגדיל תורה ולהאדירה, יפוצו מעינותיו חוצה, ויעשה עוד כהנה וכהנה.

² אמרנו כמה פעמים בשיעורים הקודמים, שמחללי השבת בימינו נקראים מזיד ולא שוגג, ויש ענין אחר, שהם בגדר תינוק שנשבה לבין הגוים, כמו שכותב הרמב"ם בפירוש המשניות (פ"ג מהל' מומרים ה"ג) לגבי בני הצדוקים והבייתוסים והקראים, שהם כתינוקות שנשבו. אבל היה מי שרצה לחלק, שאלה יש להם דת מיוחדת, וחניכו אותם לדת הזו, אבל כופרים אין להם דת מיוחדת, אלא 'עבדא בהפקירא ניהא ליה, זילא ליה, שכיחא ליה, פריצה ליה' (גיטין ג), ואינם כתינוקות שנשבו. ואכן הרב ואזנר (שבט הלוי ח"ב סי' קעב וח"ט סי' קצח) כתב שהם נקראים אפיקורסים, 'מורדין ולא מעלין' (ע"ז כו:). אבל החזון איש (יו"ד סי' ב אות כח) החשיבם כתינוקות שנשבו, ומה יעשה הבן ולא יחטא. והרמב"ם מסייע דבריו. אולם לגבי שוגג או מזיד, הוא יודע שאסור להדליק חשמל ולכבס בשבת, ונקרא מזיד.

³ סיפרתי לכם (השיעור השבועי תשפ"ו פרשת בלק אותיות א-ד), שהיה כנס באילת, ומשגיח כשרות אחד קם ואמר, אני מחמיר על הספרדים בהנאה מבישול בשבת, אבל בשאר מלאכות, כגון הדלקת חשמל ומזגן וכיבוס, לספרדים מותר ליהנות, ורק האשכנזים מחמירים. וכי כל דבר זה ספרדים ואשכנזים? ומה שמרן בשלחן ערוך (סימן שי"ח סעיף א) כתב "המבשל" בשבת וכו', ורק הרמ"א (שם) הוסיף "או שעשה אחת משאר מלאכות", לא לומדים הלכה מש"ע לבד, וצריך לראות את הבית יוסף, שכתב שם בדיבור הרביעי, שכל המלאכות שוות בזה, ובש"ע העתיק לשון התוספתא (שבת פ"ב ה"ט) - הובאה בגיטין (ג:) ובבא קמא (ע"א) ובשבת (לח). ובכתובות (לד). ובחולין (טו). - שדיברה על בישול. והרמ"א בא לפרש ולא לחלוק, ואין הבדל בזה בין ספרדים לאשכנזים.

הנאה ממעשה שבת מדרבנן

ב. הנאה ממעשה שבת, לרבי יוחנן הסנדלר היא אסורה מן התורה, שנאמר: ושמרתם את השבת כי "קודש" היא לכם (שמות לא, יד), כמו קרבן קודש שאסור מדאורייתא, אבל רבי מאיר ורבי יהודה דורשים אחרת את הפסוק, כי "קודש היא" לכם, היא קודש ואין מעשיה קודש, ומעשה שבת אסור רק מדרבנן (כתובות לד. ב"ק עא.). וכך עלתה הסכמת הפוסקים, וכמו שכתבו האגרות משה (חאו"ח סימן כג), השדי חמד (מע' מ כלל צה, דף תקט ע"ג), ועוד.

חימם מרק בשבת

ג. נפקא מינה, שאם יש מי שחולק ומתיר מלאכה מסוימת, לענין הנאה ממעשה שבת אפשר להקל, שספק דרבנן לקולא. כגון שאם לקח מרק מהמקרר והניח על הפלטה, והגיע ליד סולדת בו, למנהגו יש לחוש לאיסור בישול בשבת, וכמו שכתב המגן אברהם (ס"ס רנד, סי' רנו סק"א) שלאוסרים הוא אסור מדאורייתא. אבל זה לא מוסכם, כי לדעת הרמב"ם (פ"ט מהל' שבת ה"ג, ופכ"ב ה"ח), הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן (שבת מו:) - שהיו ספרדים - אין בישול אחר בישול גם בלח, ונכון שמרן השלחן ערוך (סימן שיח סעיף ד, ז, טו) פסק כדעת רש"י (שבת לד:) תוס' (ישנים שבת לז:), הרא"ש (פ"ג דשבת סימן י), רבינו יונה (הביאו הנימוק"י ב"ב י.), שיש לחלק בין לח ליבש, ויש בישול אחר בישול בלח. אבל בדיעבד אם עבר ועשה מותר לאכול. הרמ"א (שם סט"ו) היקל בפושט כחום הרוק שמוותר להחזיר לפלטה, וכל שכן שמוותר לאכול, אבל אנחנו הספרדים נוהגים כדעת מרן השלחן ערוך, שברגע שירד מחום שהיה סולדת בו, אסור להחזיר את המרק על הפלטה. אך בדיעבד מותר לאכול, כי יש בזה מחלוקת, וספק דרבנן לקולא.

ספק "לא תסור"

ד. בעצם הדבר שבמקום ספק דרבנן יכולים להקל, יש לכאורה שאלה יפה, כי הרמב"ם בספר המצוות (שורש א) כתב, שעל כל המצוות דרבנן יש לאו של "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (דברים יז, יא). ועוד כתב בספר המצוות שלו (מצוה קעד) על הציווי לשמוע לחכמים: והוא אמרו יתעלה (ר"פ שופטים) על פי התורה אשר יורוך. עכ"ל. כלומר שאם אוכל כביצה פת ולא נוטל ידים ומברך, או שלא מדליק נר חנוכה, או שלא קורא מגילה, עובר על לאו ד"לא תסור". שואל הרמב"ן (בהשגות לספר המצוות שורש א), אם כן מדוע אומרים ספק דרבנן לקולא, והלא העובר על דבריהם, עובר על לאו דאורייתא, וצריך להיות ספק דאורייתא לחומרא? ובודאי שהכלל ספק דרבנן לקולא הוא כלל מוסכם, וגם הרמב"ם מסכים לכלל זה, שכן כתב (בפ"ח מהל' ברכות ה"ב): כל הברכות האלו אם נסתפק לו בהן אם בירך או לא בירך אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף, מפני שהן מדברי סופרים.

לא דיברו על ספק

ה. אלא, הרשב"ץ בספרו זוהר הרקיע (שורש ראשון) מתרץ, שכן התנו חכמים מתחילה בתקנותיהם, לאסור רק בודאי ולא בספק, ולכן בספק דרבנן אין חשש שעובר משום לא תסור, כי מראש לא תיקנו ברכת שהכל וכדומה במקום ספק. וכן כתב בספר מגילת אסתר (שם), שכן קבעו חכמים מעיקרא, שבספק לא אמרו דבריהם כלל. המבי"ט (בהקדמה לקרית ספר פרק ה) תירץ באופן אחר, שאינו עובר בלא תסור אלא כאשר חולק לגמרי על כל דברי חכמים, אבל העובר על דבר מדרבנן אינו עובר בלא תסור, כי חכמים מחלו שלא יחשב העובר על דבריהם כעובר על דברי תורה, ובמקום ספק לא דיברו. והטעם בזה, כי מי שיחשיב מצוה מדרבנן

תמיד אני מקפיד לומר את ההלכות לפי הספרים ולפי האשכנזים, וצריך כל רב שנותן שיעור ברבים לעשות כך. עד שיבוא משיח צדקנו, ויעשו כולם אגודה אחת, אבל בינתיים "עדר עדר לבדו ישכון", הספרים כדעת מרן והאשכנזים כדעת הרמ"א.

כמצוה מן התורה, הרי זה עובר בבל תוסיף, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ב מהלכות מומרים הלכה ט) שהאומר על בשר עוף בחלב שהוא אסור מהתורה עובר בבל תוסיף - בפרט לרבי יוסי הגלילי שמוותר לכתחילה, אך חכמים חלקו עליו (חולין קטז.) - ולכן נתנו היכר וקבעו שבמצוות מדרבנן יש להקל במקום ספק.

אמירה לגוי בדבר השנוי במחלוקת

ו. כאמור, דבר השנוי במחלוקת הפוסקים, בדיעבד מותר ליהנות ממנו בשבת, וכן כתבו הפרי מגדים (סי' שיח א"א סק"י), המשנה ברורה (סי' שיח ס"ק ב), הגאון המהרש"ם (דעת תורה סי' שיח ס"א), ועוד. והוא הדין, שדבר השנוי במחלוקת הפוסקים, מותר לומר לגוי לעשותו, כי הש"ס מלא מדין אמירה לגוי שבות (שבת קנ. עירובין סז: גיטין ח: ועוד) - דרבנן, וספק דרבנן לקולא. מי שבקי בהלכה היטב ולא לומד רק קיצורי הלכות, שם לב באיזה דבר יש מחלוקת, ומותר לומר לגוי אפילו לכתחילה שיעשה את אותו הדבר.

ראיות מתוס' ומבית יוסף

ז. וכן מוכח מהבית יוסף (סימן שיד ס"ז), שכתב שאם אין לו מפתח לפתוח את מנעול החבית, כתב האגור (סימן תסג) שמיימו לא ראה מי שהורה לשבר הפותחת לצורך השבת, וכתב הבית יוסף שזהו דוקא על ידי ישראל, אבל על ידי גוי מותר, "כיון דאיכא מאן דשרי אפילו על ידי ישראל"⁴. והוא הדין לגבי בישול אחר בישול בלח, שלהקת ראשונים מתירים, ואף שהלכה נפסקה לאסור, אבל מותר לומר לגוי שישים את המרק על הפלטה ויגיע ליד סולדת בו. וכן כתב החיד"א (שיורי ברכה סי' שיח סק"א) בשם מהר"ש שער אריה ומהר"ל ואל"י, בזה הלשון: בבית יוסף מבואר שהרשב"א והר"ן סברי דכיון דנתבשל כל צרכו מותר להחזירו אפילו נצטנן, ואם כן נראה דעל ידי עכו"ם אין להחמיר, כיון דאיכא מאן דשרי אף על ידי ישראל. ע"כ. וכן כתבו התפארת ישראל על המשניות (בכללל שבת בסוף דיני אמירה לעכו"ם אות ה), שו"ת זרע אמת (ר"ס מ), המאמר מרדכי (סי' שלו סק"ב) - היו לפני כ-250 שנה - ועוד, שכל שהפוסקים חולקים ביניהם, אפשר על ידי גוי. ויש ראייה לכך מתוס' ביצה (כט:), שעשו פשרה בין דבריהם שאסרו לעשות תחילת הרקדה ביום טוב, לבין פירוש הרשב"ם שהתיר, וכתבו שיש לסמוך על הרשב"ם לומר לשפחה נכרית לעשות הרקדה ביום טוב. כי אמירה לגוי שבות, וספק דרבנן לקולא. מעניין שהפוסקים לא הביאו ראייה זו.

דעת החולקים

ח. אמנם המהרש"ל (יש"ש ביצה פ"ד סי' ט) כתב שיש להקל בזה דוקא במקום הפסד מרובה או שנחפז הרבה, לצורך מצוה, אבל בלא זה אין להקל. הביאו הפרי מגדים (א"א סימן שיד ס"ק יא). וכן כתב המשנה ברורה (סי' שיד ס"ק לו). וכן כתב האגרות משה (או"ח ח"ב סימן עט). אולם עם כל הכבוד שהיו גדולי הדורות, אבל אנחנו קיבלנו הוראות מרן הבית יוסף, שעל ידי גוי התיר לגמרי.

הן נפתר מחמתו

ט. האמת שבמשנה ברורה יש סתירה בזה, וצריך לטרוח ליישב, כי לגבי נייעור בגד מעפר או אבק, דעת תוס' (שבת קמז. ד"ה המנער), הרא"ש (פכ"ב דשבת סימן י), הרשב"א (ד"ה המנער), הר"ן (דס"ב ע"א מדפי הר"ף ד"ה גמ'), המרדכי (סימן תמא), הראב"ד והרב המגיד (פ"י מהלכות שבת ה"ח), שדוקא ניקוי בגד שחור וחדש מגשם או טל - זה מחיה את האדם ולכן מזכירים בתפלה "מוריד הטל" - שיש בהם רטיבות אסור, אבל מעפר או אבק מותר לנקות ואין בזה איסור משום מלבן - כיבוס. ומרן השלחן ערוך (סימן שב סעיף א) פסק כמותם שהם רוב הראשונים. אבל האשכנזים מחמירים כדעת

⁴ אני מכיר ישיבות שהם חוששים שהבחורים יקומו באמצע הלילה, יאחו אותם בולמוס, וירצו לאכול חמין, ועושים מנעול בסיר החמין משני צדדים. וכי מה יעשה, ישבור את המנעול?!... לא לספר לו שיש מי שמתיר...

הרמ"א (שם) שפסק כרש"י (שם ד"ה המנער) והאור זרוע (ח"ב סי' פא), שגם מעפר ואבק אסור לנקות. אדם שהחליק ונפל על העפר, וכי ינס לבית כנסת עם חליפה או 'בורנטה' מלוכלך? לספרדים מותר לנקות, ומותר לנקות אפילו במברשת, ולא חוששים שישברו הקיסמים (עי' לית חן עמ' קפו, ה"ע ח"ג עמ' רכז, חזו"ע שבת ו עמ' צו, השיעור השבועי תשע"ט פר' תרומה אות ד). ולאשכנזים הרמ"א החמיר, וכתב המשנה ברורה (סק"ו), דנראה דיש לסמוך על דעה ראשונה להקל על ידי גוי, ובפרט דאיכא לפעמים משום כבוד הבריות בזה. ומה שכתב "ובפרט" וכו', זה לא הטעם העיקרי, ומשמע שהסכים לסוברים שבמקום מחלוקת יש להקל על ידי גוי.

ניקוי הבית על ידי גוי

י. המשנה ברורה כתב עוד כיצא בזה, אדם שנולד לו בן בשבת, ובשבת הבאה הברית, ובאים הרבה אנשים לבית, וכל הבית התלכלך, והאשה לא יכולה לסבול, מותר לנקות את הבית עם מטאטא, ואם זה היה בחורף, והבית התלכלך בבוקר, מותר לשפוך מים ולגרור במגב (חזו"ע שבת ד עמ' מד, מט). ואף שהמים יורדים לגינה, מותר, כי זה פסיק רישיה דלא נחא ליה דברבנן. והנה בשלחן ערוך (סימן שלו סעיף ב) מבואר שאסור לכבד הבית - שמוא ישווה גומות ויתחייב משום בונה (עיין שבת עג:) - אלא אם כן הקרקע מרוצף. וכתב הרמ"א שיש מחמירים אפילו במרוצף - גזירה אטו שאינו מרוצף, ואפילו בימינו שלא מצוי בבתי קרקע אינה מרוצפת - וכן נוהגים ואין לשנות. והמשיך וכתב: מיהו על ידי גוי מותר. ומקורו מדברי רבינו ירוחם (נתיב י"א ח"ג). וכתב המשנה ברורה (סק"י), דבאמירה לגוי לא קפדינן כולי האי. משמע שהרמ"א וגם המשנה ברורה סמכו על הסמ"ג (הל' שבת יח ע"ג, ויט ע"ד) שהתיר אפילו על ידי ישראל, וסברו שבמחלוקת הפוסקים יש להקל על ידי גוי.

מצוה ליישב

יא. אבל מצד שני, במשנה ברורה (סי' שיד ס"ק לו) כתב כמו מהרש"ל, וכן בבאור הלכה (סימן רג ס"ה סד"ה להחם) הביא מה שכתב החיד"א שיש להקל לחמם תבשיל לח על ידי אינו יהודי, וכתב שצריך עיון אם לסמוך על זה, ורק אם הוא לצורך שבת ואין לו עצה אחרת, אפשר שיש לסמוך על זה [א.ה. וכו' במ"ב (ס"ס רנט). גם בדין בא"ב במבושל כמאב"ד, כתב המ"ב (סי' שיש ס"ק כז): ופשוט דאפי' ע"י א"י אסור לגמור הבישול. אף שבביה"ל שם הביא ראשונים שהקילו]. בילקוט יוסף שבת כרך ב' (סי' שב) הבאנו עוד סתירות במשנה ברורה, ומצה ליישב דבריו, שהיה גדול הדור, וכתבנו מהלך להסביר (ע"ע השיעור השבועי פר' קרח תשפ"ג אות ד-ז). על כל פנים אנחנו קיבלנו הוראות מרן הבית יוסף, שכתב מפורש, דכיון דאיכא מאן דשרי, סומכים עליו לגבי גוי, שספק דרבנן לקולא.

קולות וממר

יב. נפקא מינה, פעם קרה לי מקרה כשהייתי בסאן פאולו שבברזיל, ושם בחו"ל פתאום באים עננים והגשם יורד בהפתעה - לא כמו בארץ, שהשבת שלה שיש חורף וקיץ מסודרים - והגשם יורד חזק בעצבים, כי יש שם הרבה עבירות... והנה אני יוצא מהבית בשעה שלש בצהריים למסור שיעור, ואיך שיצאתי פתאום התחיל גשם חזק, "ואשמע אחרי קול רעש גדול". גוי אחד ראה אותי עם החלוקא דרבנן, רץ אלי עם מטריה, פתח אותה, והלך איתי רבע שעה ברגל, עד שהגענו. אני באתי נקי, וכולם הגיעו רטובים, וראו שהגעתי עם גוי. שאלו, שכרת את הגוי? אמרתי, אני לא

⁵ בעין יצחק ח"ג (עמ' תקמד והלאה) הבאנו דוגמאות לדברים שכתב בבית יוסף, ולא הביאם בשלחן ערוך, ולא מחמת שחזר בו, אלא שסמך על המעיין בבית יוסף.

⁶ סיפרתי לכם (השיעור השבועי תשפ"ו פר' פנחס אות כד), לפני כחמשיים שנה אחי ארגן יום שכולו תורה בבית כנסת הגדול ברח' קינג ג'ורג', והביא הרבה רבנים, ודאג לארוחת צהריים. אחד הרבנים נתן שיעור בהלכות טוחן, פירש את

מכיר אותו. אבל נהניתי מהמעשה שלו ואמרתי לו תודה רבה. ומותר ליהנות ממעשה כזה, כי יש בזה מחלוקת הפוסקים ואיכא מאן דשרי, ונרחיב.

מטריה בשבת

יג. המכתם לדוד פארדו (תאו"ח סי' א) והנודע ביהודה (תניא תאו"ח סי' ל), כתבו שאסור לקחת מטריה בשבת, וכן הוא על פי דברי השבות יעקב (ח"א סי' פה, ח"ב סי' צח) - לפני כ-300 שנה - שמדאורייתא אהל זרוק שמיה אהל. והטעם לאסור, משום שמטריה נחשבת אהל עראי, ואסור לעשות אהל עראי בשבת (שבת קלז:), ואפילו המטריה פתוחה מערב שבת, כיון שהוא נושאא עליו בשבת נמצא שהוא מאהיל, והרי הוא בכלל עושה אהל עראי בשבת שאסור. אמנם החתם סופר (תאו"ח סי' עב) היה בפרשבורג שבהונגריה, וכתב, שרוב האנשים במדינתו נוהגים להקל לשאת מטריה בשבת, שאין זה אלא אלא בנין לשעה. אולם בספר תהלה לדוד (סימן שטו ס"ק טז) ובשו"ת שואל ומשיב תליתאה (ח"ב סי' מב) האריכו לדחות דברי החתם סופר. וכתב המכתם לדוד שם להתיר על ידי גוי, והובא בברכי יוסף (סי' שטו סק"ב) ובשערי תשובה (סי' שא סק"ה). ואף שהנודע ביהודה כתב לאסור אפילו על ידי אינו יהודי, כי דן את הדבר כאיסור גמור, יש לסמוך על המתירים. החזון איש (סי' נב סק"ו) כתב לאסור לשאת מטריה בשבת משום עובדין דחול. ומכל מקום לדין זה נחשב במחלוקת, ולמסקנא מותר לומר לגוי שיחזיק את המטריה, ולא חוששים למראית העין, כי אין לנו אלא מה שגזרו חכמים, וגם כולם רואים שהגוי עם קרחת בלי כיפה, "קדקד שער מתהלך באשמינו" (תהלים סח, כב).

סלט דק דק

יד. עוד נפקא מינה, לגבי מלאכת טוחן, אמרנו בשיעורים קודמים, שהאשכנזים עושים סלט עם חתיכות גדולות, והספרדים עושים אפילו עם חתיכות קטנות. הרמב"ם (פכ"א מהל' שבת ה"ח) כתב: המחמת את הירק דק כדי לבשלו, הרי זה תולדת טוחן וחייב. וכתבו בספר התרומה והרא"ה (הובאו בר"ן שבת עד:), שכל איסור טוחן הוא רק בירק כמו סלק גדול שצריך עוד הכשר אחרי חיתוכו דהיינו לבשלו, אבל בעגבניות ומלפפונים ופלפלים וכדומה שאפשר לאכלם כמו שהם, אין בחיתוכם איסור טוחן כלל. אך בשלחן ערוך (סימן שכא סעיף יב) כתב, המחמת הירק דק דק, חייב משום טוחן. והשמיט מה שכתב הרמב"ם "כדי לבשלו", כלומר שעל כל ירק חייב משום טוחן. וסמך על המעיין בבית יוסף⁵ (שם), ששם כתב בשם הרשב"א (ח"ד סימן עה) שלא לתר מותר, וכמו בבורר שמותר לאלתר, כך בטוחן מותר לאלתר. ולפי זה מותר להכין סלט דק דק סמוך לסעודה, לכל היותר חצי שעה, וכמו בכל מקום בש"ס שחצי שעה נחשב סמוך (רשב"ם פסחים קז:).

דעת החזון איש

טו. החזון איש (סימן נו) חלק על הבית יוסף ופסק שגם לאלתר אסור לחתוך ירק דק דק, ודייק ממה שהראשונים לא כתבו כדברי הרשב"א, שאינם סוברים כמותו. החזון איש היה פאר הדור והדרו, אבל גם מרן הבית יוסף היה פאר הדור והדרו, וקיבלנו הוראות מרן הבית יוסף⁶. ועוד אפשר לומר שאין הכרח ששאר הראשונים חולקים על הרשב"א, וכמו שבורר מותר לאלתר, גם טוחן מותר לאלתר, וכשם שמותר לאכול בשיניים - וכי התורה

הסוגיא, והביא את הרשב"א וכו', ובאותה שעה שסיכם את השיעור ואמר שעל פי החזון איש יש להחמיר ולא לעשות סלט אפילו סמוך לסעודה בשבת, נכנס מרן זצ"ל יחד עם חכם בן ציון. ומרן אמר לו: לא נכון, הבית יוסף כותב לא כך! הוא התבלבל, היה צעיר ורעד... וחזר על עצמו: אני חוזר... ומרן אמר לו: אמרתי לך שזה לא נכון להלכה. חכם בן ציון ריחם על אותו רב ואמר למרן: תן לו לסיים. אבל מרן לא הסכים. ואחר כך אמר לאחי, בפעם הבאה שאתה עושה יום שכולו תורה, אל תביא אותו, 'הגם לכבוש את המלכה עמי בבית'!?

ניתנה למלאכי השרת?! - מה לי טוחן בשיניים ומה לי טוחן ביד, אין דרך טחינה בכך.

עשתה סלט

טז. מה הדין באדם שבא בשבת בבוקר לקידוש, ורואה שהשלחן ערוך והסלט מוכן, "תערוך לפני שלחן נגד צורר" (תהלים כג, ה). ושואל את אשתו, בכל שבת אני מחכה, ובינתיים קורא שנים מקרא ואחד תרגום, ומה קרה השבת? אמרה, הילדים ישנו מאוחר וקמו מאוחר, ולא הפריעו. מתי הכנת את הסלט? בשעה שמונה וחצי. אבל עכשיו עשר. אם הוא לא יודע הלכות, הוא אומר, אסור לאכול את הסלט! והאשה דמעתה מצויה (ב"מ נט.), כואב לה על כך שהיא טרחה לחינם. ובאמת אם היה אסור, "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'" (משלי כא, ל), אבל זה מותר, כי לדעת ספר התרומה והרא"ה כל איסור טוחן הוא בירק שצריך לבשלו, אבל בעגבניות וכדומה אין איסור כלל, לא לאלתר ולא לאחר זמן, ואף שאין הלכה כמותם, כדיעבד מותר ליהנות, כי מעשה שבת דרבנן, וספק דרבנן לקולא.

סלט על ידי גוי

יז. וכן, בארץ לא מצוי שיש שפחה, ואולי פיליפינית לוקנים, אבל בחו"ל "אין בית אשר אין שם מת" (שמות יב, ל), ויש בכל בית שפחה נכרית שגרה במחסן למטה, ועושה את כל הדברים, וכשמנקה בשבת יכולה לנקות גם בסחבה או ספוג, כי היא יכולה לנקות גם בלי זה, ועל דעת עצמה היא עושה. ואם יש לו שבת חתן, וצריכים להגיע חמישים אורחים, ואי אפשר להספיק לעשות את הסלט סמוך לסעודה, יכול לומר לגויה לכתחילה שתעשה סלט מוקדם. ומי שלא יודע כללים והולך ראש בקיר אומר, זה נגד מרן שהתיר רק לאלתר. אבל כיון שיש מתירים, על ידי גוי מותר. בקהילת בני יוסף בניו יורק שומעים את השיעור בכל יום שלישי בשידור חוזר, כי עכשיו אצלם שבת, ובאים ציבור גדול, פעם הייתי שם במקרה ביום שלישי, וראיתי שמעבירים את השיעור שלנו. והם ישמעו שמותר לומר לשפחה לחתוך את הסלט דק דק.

לגמור בישול על ידי גוי

יח. עוד נפקא מינה, מי שהניח בשבת תבשיל שאינו מבושל כל צרכו על הפלאטה, אם התבשיל מבושל כמאכל בן דרוסאי - שליש בישול (עין ליות חן סוף אות מג), כדיעבד מותר ליהנות. כי לדעת הרמב"ן (שבת לח:), הרשב"א והריטב"א (שבת יח: ולט.), הר"ן (דף ו' ע"ב מדפי הרי"ף), הרא"ש (פ"ג דשבת סימן יא) ועוד, הגומר בישול לא עבר על איסור בישול, כי ההגדרה של בישול היא לקחת דבר שאינו ראוי לאכילה, ולהכשירו לאכילה, אך מאכל בן דרוסאי ראוי לאכילה על ידי הדחק. ואמנם ההלכה היא כמו שכתב הרמב"ם (פ"ט מהל' שבת ה"ג): המבשל על האור דבר שהיה "מבושל כל צרכו" מערב שבת פטור. ומשמע שאם לקח תבשיל שאינו מבושל כל צרכו, אפילו הוא מבושל תשעים אחוז, וגמר את בישולו, חייב משום מבשל. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (ס' רנו ס"ד, וס' שיח ס"ד). לכן אסור לקחת תבשיל שהחומס או השעועית קצת יבש ולא התבשל לגמרי, ולחמם בשבת. אבל כיון שהדבר שנוי במחלוקת, יכול לומר לשכנו הגוי שיניח את הסיר על הפלאטה, כי אמירה לגוי שבות, וספק דרבנן לקולא. וכן אם פתח את הסיר ובדק את האוכל, וראה שהוא לא התבשל כל צרכו, אסור לו להחזיר את המכסה, וכתבו למעלה מעשרה ראשונים שאם מכסה את הסיר חייב משום מבשל (עין השיעור השבועי תשפ"ו פר' חקת אות יד). אבל אם מפחד שייפלו

יתושים לתוך הסיר, יכול לומר לשפחה נכרית שתחזיר את המכסה, והיא לא תיפגע כי היא יודעת שהיא לא יהודייה... כי התבשיל מבושל כמאכל בן דרוסאי וזה דבר השנוי במחלוקת.

לא יעשה העכו"ם מלאכתך

יט. הזכרנו שדין אמירה לגוי - שבות דרבנן, אבל זה לא כל כך פשוט. נאמר בתורה (שמות יב, טז) "כל מלאכה לא יעשה בהם", "יעשה" בצירי ולא בפתח. ובמכילתא (בא פרשה ט): לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה עכו"ם מלאכתך. וכמה ראשונים הביאו את דברי המכילתא, בסמ"ג (לאוין עה) - הובא בבית יוסף (ס' סרמד), וברמב"ן (על התורה שם), ובאור זרוע (ס"ל), ובספר היראים (ס' שד). וכתב הסמ"ג: משמע מכאן שאסור לישראל להניח לגוי לעשות מלאכתו בין ביום טוב בין בשבת דאורייתא, אבל אם מסר לו הישראל המלאכה מערב שבת מותר, ובלבד שיהיה בביתו של גוי. אמנם יש לומר שהיא אסמכתא בעלמא, שאם היתה מן התורה לא היו חכמים מתירים לעשותה אף בביתו של גוי, ואף מסרה מערב שבת. ולשון "לא יעשה" הכתוב בתורה, מוכיח קצת שהיא דרשה גמורה. ע"כ. ואף שהש"ס מלא מכך שאיסור אמירה לגוי שבות, אבל את המכילתא חִבְרו תנאים והם חולקים.

הגוי כותב או תופר לו

כ. למשל, יש אחד שרוצה לחבר ספר⁷, ורוצה לכתוב במכונת כתיבה או כיום במחשב, ויש לו שכן גוי מרוסיה - באו משם מאות אלפי גוים - ואומר לו שיקליד לו את הספר, יכול הגוי להקליד גם בשבת, גם אם נותן לו את העבודה ביום חמישי ולוקח ממנו במוצאי שבת, ולא יכול להספיק בלי שבת, מותר, והוא שיעשה בבית הגוי, ולא בבית הישראלי. וכן אם יש לו חתונה ביום ראשון, וביום ששי הולך לגוי חייט ולוקח מידות, אפילו שעובד בשבת מותר, והוא שיהיה בית הגוי. וכן נפסק בשלחן ערוך (ס' רמד ס"ה) (ע"ע יחזה דעת ח"ג ס' יז).

לא יעשה בבית הישראלי

כא. בספר מנוחת אהבה (ח"א פט"ז ה"ח, ופי"ז ה"ג, ופי"ח ה"ג) כתב, שמוותר להביא גוי שיעשה עבורו מלאכות, יכבה את הפלאטה, ידליק מזגן או מאוורר, יכבה בולב, ידליק אור, וכל פעולה ירשום במגנט על המקרר, ועל כל פעולה ישלם לו עשר שקל. והטעם להתיר, כי הגוי 'אדעתא דנפשיה קעביד' - עושה את המלאכות בשביל עצמו. וחילק בין אשכנזים לספרדים. בזמנו התקשרתי אליו ואמרתי לו, מחילה מכבודו, כתב סעיף שלם, אבל זה לא נכון, ובשלחן ערוך (שם) כתב מפורש "ולא יעשה המלאכה בבית ישראל". וכן משמע מהשלחן ערוך (סימן רעו סעיף א). והוא אמר: יש שני דברים, יש דין לעשות מלאכה ויש דין ליהנות מהמלאכה. אמרתי לו: אבל הא בהא תליא, וזה דין מפורש בש"ע וכל האחרונים הסכימו, אבל הוא התווכח ולא קיבל. הלכתי למרן זצ"ל, ואמר לי, אתה צודק במאה אחוז, ואם לא כן ביטלנו כל דין אמירה לגוי, כי בטעם האיסור כתב הרמב"ם (פ"ו מהלכות שבת ה"א), שאם יאמר לגוי לעשות מלאכות אסורות בשבת, השבת תהיה קלה בעיניו ויבוא לעשות בעצמו. וגם כאן, אם על כל פעולה תתן לו עשר שקל, תהרוס את כל האוירה של שבת ויבואו לעשות בעצמם, לכן מרן כתב שלא יעשה בבית הישראלי (ע"ע ילקו"י שבת כרך א ח"א עמ' קמו, תקפז, ובילקו"י שבת כרך ב עמ' רלח).

גם רמב"ם פרנקל ניכר שמעתיקים מהלכים מיביע אומר, ואף פעם לא מזכירים יביע אומר. אבל הוא מחבר ספר רציני ולא מעתיק.

⁷ אבל לא 'ליקוטי בתר ליקוטי', ולא גונב קטעים שלמים מספר אחר. סיפרתי לכם שכאב למרן על כך שהיו לוקחים לו קטעים ולא מזכירים את שמו הטוב.